

Universalitet i olika skepnader

Utveckling i dialog mellan

Nussbaum och Spivak

Emma Ley

Avd. för mänskliga rättigheter

Historiska institutionen

MRSK30

Vårterminen 2013

Handledare: Lena Halldenius & Karin Zackari

Omfång: 6714 ord

Abstract

The meaning of a concept tends to be quite different depending on the context in which the concept is used. In analysing issues such as development theory it appears that different scholars have rather different opinions about the actual meaning of development. Taking issue with the dichotomy that postcolonial theory and development studies represent, this paper's main focus has become to unite two scholars, from each field, in a constructive dialogue.

By examining Martha Nussbaum's and Gayatri Spivak's different perceptions of development theory, the study proves a difficulty in the definition of a *singular* meaning of development. However it is also shown that these scholars both emphasize the importance of education in the humanities. Thus, this ameliorative approach demonstrates that universal standpoints are hard to establish but crucial for development.

Nyckelord: Gayatri Spivak, humanvetenskap, kapacitetsteorin, Martha Nussbaum, postkoloniala studier, progressivitet, universalitet, utveckling

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
1.1	Syfte och problemformulering	5
1.2	Spivak och Nussbaum - teorin som underlag för studie	5
1.2.1	Författarna – Vilka är de? Vad säger deras teorier? Och varför just dessa?	6
1.2.2	Sekundärmaterial	8
2	Metod	10
2.1	Progressivitet som analytiskt tillvägagångssätt	10
3	Postkolonial kritik och utveckling - Vad saknas?	12
3.1	Tidigare slutsatser öppnar för fler frågor	12
3.2	En ensidig dialog	13
4	Ett progressivt samtal	15
4.1	Eurocentrism som argument - uttraderat	15
4.2	Svårigheten med att slå fast "det rätta"	16
4.3	Humanvetenskapens roll	20
4.4	Universalism i undertext	22
5	Diskussion	24
5.1	Diskussion och avslutande reflektioner	24
6	Referenser	26

Inledning

I diskussionen om arbetet med mänskliga rättigheter, dess historia och framväxt uppstår ofta motsättningar. Kritiken som uppkommer grundas på den koloniala stämpel som mänskliga rättigheter har kommit att representera för många; att rätta till något som är fel, likt en civilisationsmission i modern tappning. Att ämna göra något ”gott” men att istället reproducera skeva maktförhållanden genom att påtala vad som är rätt och fel.

Den motsättning jag talar om handlar om den postkoloniala kritiken mot utvecklingsarbete. Dessa fält har länge utgjort en dikotomi, främst inom temat för utveckling. Kritiken är förstås väsentlig och viktig att ha i beaktande, på grund av den maktasymmetri som riskerar att uppstå. Men den centrala frågan; avseende mänskliga rättigheters betydelse, hamnar allt för ofta i skymundan i en sådan diskussion. Frågan handlar om universella värden; om sådana alls existerar.

Postkoloniala kritiker menar ofta att en relativistisk hållning är att föredra i arbetet med utveckling; att varje påstående om något universellt giltigt representerar överhöghet och upprättar en exkluderande mall.¹ Samtidigt verkar postkoloniala studier ändå arbeta för samma syfte som utvecklingsstudier, nämligen: att förändra för förbättring. Om vi kan enas om att dessa fält strävar efter samma syfte, kan vi kanske också enas om att vissa värden är giltiga, universellt giltiga.

Denna uppsats prövar således att argumentera för att universella värden behövs för att ett progressivt förhållningssätt till utveckling skall kunna verka.

¹ Persram, N (2007) *Postcolonialism and Political Theory*, Lexington Books, Maryland, s. 12.

Syfte och problemformulering

I litteraturen som syftar till att förena postkolonial kritik och utvecklingsstudier framträder en frustration över dessa teoriskolors motvilja att förenas. Där konstateras att de hellre talar förbi än med varandra. Med avstamp i denna dikotomi, som respektive teorier utgör, har jag valt att fokusera på två författare, som härstammar från respektive nämnda teoriskolor. Jag undersöker Gayatri Chakravorty Spivaks ståndpunkter i relation till Martha Craven Nussbaums, mer uttalade, universella ställningstaganden.

Syftet är inte att ställa dessa författare mot varandra utan snarare att skapa en konstruktiv dialog med progressivitet i fokus. Med det i åtanke formulerar jag frågeställningen: Kan Spivak och Nussbaum komplettera varandra för att överbrygga dikotomin mellan utvecklingsstudier och postkolonial kritik? I så fall hur?

Följaktligen ämnar jag undersöka hur Spivaks teoriutveckling kan verka förbättrande i samband med Nussbaums. Den konstruerade dialogen mellan dessa teoretiker utgör ett försök att finna universalism som en förenande faktor, således fungerar denna studie som ett sorts tankeexperiment.

Spivak och Nussbaum - teorin som underlag för studie

Detta avsnitt beskriver avgränsningar, material och information om respektive författares bakgrund, samt en presentation och källkritik avseende sekundärmaterialet. Primärmaterialet för denna uppsats utgörs av teorier vilket gör att källkritiken, avseende dessa, behandlar huruvida ideologiska bakgrunder präglar dem samt hur jag som författare tolkar dessa teorier. Läsare skall alltså beakta att jag syns i relation till dessa teorier.

Författarna – Vilka är de? Vad säger deras teorier? Och varför just dessa?

Analysen är begränsad till två författare som, var för sig, representerar de fält som jag inledningsvis beskrivit, postkoloniala studier och utvecklingsarbete. Genom att avgränsa mig till enbart dessa två; Nussbaum och Spivak, koncentreras studien till deras egna teorier, på så sätt utesluts andra författare som har bidragit till utvecklingen av postkolonial teori och utvecklingsstudier. Samtidigt avgränsar jag mig även från Nussbaums och Spivaks övriga intresseområden och analyserar endast de teorier som behandlar det ämne jag valt att studera, nämligen; frågor som rör utveckling.

Primärmaterialet omfattar således de ståndpunkter som respektive författare förespråkar. I studien av dessa har jag funnit att, särskilt, Spivaks ursprungliga position har kommit att förändras med tiden. Därför vill jag poängtera att störst fokus ligger på deras respektive aktuella positioner, men jag kommer även att analysera den bana som Spivak genomgått för att hamna där hon står i nuläget. Den utvecklingskurvan utgör i sig själv en viktig poäng för att förstå den tes jag driver.

Gayatri Spivak och Martha Nussbaum är sprungna ur de teoriskolor som har skapat trend i att debattera utvecklingsfrågan. För att tydliggöra dikotomin väljer jag att citera Christine Sylvester: "Development studies does not tend to listen to subalterns and postcolonial studies does not tend to concern itself with whether the subaltern is eating".² Spivaks och Nussbaums tongivande roller för dessa, till synes, uppenbart oförenliga teoriskolor, motiverar varför jag valt just dessa författare som grund för studien. Spivak är exempelvis välciterad inom den postkoloniala kritiken, främst på grund av sin teori om den "subalternerna". Termen är en utveckling av Marx formulering av "arbetaren" – den som står utanför den styrande hegemonin, som inte har tillgång till eller möjlighet att påverka sin situation – således en förtryckt.³ "By subaltern I mean those removed from lines of social mobility" skriver Spivak.⁴ Denna term har, inom postkoloniala studier, kommit att symbolisera det utanförskap och den underlägsna ställning som många menar att kolonialismen skapat.⁵ Självt beskriver Spivak sin teoretiska position följande:

² Sylvester, C. citerad i Sharp, J. och Briggs, J. (2006) "Postcolonialism and development: new dialogues?" i *The Geographical Journal*, vol. 172, No. 1, mars, Royal Geographical Society, London, s. 6.

³ Spivak, G. C. (2004) "Righting Wrongs" i *The South Atlantic Quarterly* 103, 2e mars s. 536.

⁴ Ibid. s. 531.

⁵ Bahri, D. (senast förändrad: 2012) "Spivak, Gayatri Chakravorty", *Postcolonial Studies @ Emory*, senast besökt: 2013 maj 30.

My position is generally a reactive one. I am viewed by Marxists as too codic, by feminists as too male-identified, by indigenous theorists as too committed to Western Theory. I am uneasily pleased about this.⁶

Till skillnad från hennes mera socialistiska hållning är Nussbaum liberalt skolad i sitt förhållningssätt till etik.⁷ Hennes forskning och arbete bygger på en aristotelisk etik och hennes filosofiska inriktningar koncentreras huvudsakligen till moral- och politisk filosofi med stort fokus på feminism.⁸ Hon har en universell och objektiv hållning med avseende på utveckling, men förespråkar individanpassning, medan Spivak kommer från en traditionellt mera kulturrelativistisk teoriskola.⁹ Nussbaum har bland annat arbetat för UNDP (United Nations Development Programme) där hon tillsammans med ekonomen Amartya Sen tagit fram en teori som syftar till att mäta utveckling. Teorin kallas för ”The Capability Approach” i vilken hon fastställer ett antal centrala värden som mäter utveckling på basis av vad som betecknar ett värdigt liv.¹⁰ Denna teori kommer jag fördjupa mig mer i under analysavsnittet och låta Spivak bemöta.

Det konkreta material som jag använt för att tolka deras teorier är författarnas respektive senaste publikationer, avseende utveckling; Nussbaums *Creating Capabilities: the human development approach* och Spivaks *An aesthetic education in the era of globalization* såväl som hennes essä ”Righting Wrongs”.¹¹ Nussbaums *Creating Capabilities* syftar till att beskriva hennes komplement till utvecklingsteori, varför hon anser att ett komplement behövs, vilka som varit hennes filosofiska influenser etc. I förordet skriver hon att hon ville utge en mera tillgänglig bok avseende kapacitetsteorin, som publicerats i flera omgångar i ett tjugotal år.¹² I analysavsnittet (avsnitt 4) väljer jag att infoga hela hennes lista på kapaciteter, eftersom jag anser att det inte går att tala om hennes teori utan att visa den.

An aesthetic education in the era of globalization är en samling essäer som utgör Spivaks teoriutveckling sedan 1978 till 2012. I denna bok beskrivs hur hon uppfattat att utmaningarna med utvecklingsarbete har förändrats med tiden och att större fokus måste ligga på

⁶ Spivak citerad i Ibid.

⁷ Ibid; Nussbaum, M. C. (2011) *Creating Capabilities: the human development approach*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, s. 123-125.

⁸ Hayden P,(2001) ”Martha C. Nussbaum” i *Philosophy of human rights*, Paragon House Publishers, St. Paul, s. 212.

⁹ Persram, N. (2007) s.12; Bahri, D. (2012) Spivak, ”Gayatri Chakravorty”.

¹⁰ Nussbaum, M. C. (2011) s. 33-34.

¹¹ Ibid; Spivak, G. C. (2012) *An Aesthetic education in the era of globalization*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England; Spivak, G. C. (2004).

¹² Nussbaum, M. C. (2011) s. 11.

humanistisk utbildning.¹³ Essän ”Righting Wrongs” som publicerades några år tidigare syftar till att påvisa den klassapartheid, som hon menar, att fenomenet mänskliga rättigheter ofta bidrar till. Men även detta verk förmedlar en slags förändring i hennes förhållningssätt; från att ha kritiserat det rådande paradigmet till att framhålla alternativa förslag.

Jag vill vara noga med att påpeka att urvalen ur dessa böcker bygger på mina egna tolkningar av respektive teorier. Jag anser att de valda avsnitten ur deras teorier motsvarar deras syn på vad progressivitet och utveckling är, med andra ord; deras sätt att förklara *hur något kan bli bättre*.

Sekundärmaterial

Sekundärmaterialet för denna studie utgörs av litteratur avsedd för bakgrundsförståelsen för denna studie. Det vill säga litteratur som syftar till att beskriva postkolonialism, dikotomin mellan utvecklingsteori och postkoloniala studier men även för den bakgrundsinformation om Spivak och Nussbaum som presenterades ovan.

Jag har använt Nalini Persrams *Postcolonialism and Political theory* i vilken hon adresserar de centrala frågorna för postkolonial teori.¹⁴ I denna bok är Gayatri Spivak välciterad. För beskrivningen av Spivaks begrepp ”subaltern” har jag använt hennes egen essä ”Righting Wrongs”, som nämns ovan, medan hemsidan *postcolonialstudies.emory.edu* används för att beskriva hennes teori och bakgrund.

För bakgrundsinformationen av Martha Nussbaum använder jag Patrick Haydens introduktion till en av hennes artiklar i antologin *Philosophy of Human rights*.¹⁵ En källa som används som exempel på förenandet av postkolonial teori och utvecklingsstudier är ett nummer av *The geographical Journal* redigerat av geograferna John Briggs och Joanne Sharp.¹⁶

Jag använder även slutsatserna från en uppsats jag själv skrev på b-nivå, där Maria Baaz forskare i globala studier vid Göteborgs universitet, figurerar som den mest tongivande teoretikern gällande postkolonial kritik.

Dessa källor, med undantag från min b-uppsats, är utgivna av forskare på hög akademisk nivå, vilket tyder på att deras material har god referenshantering och har genomgått en

¹³ Spivak, G. C. (2012) s. 9-16.

¹⁴ Persram, N (2007).

¹⁵ Hayden, P. (2001).

¹⁶ Sharp, J. och Briggs, J. (2006)

källgranskning. Jag använder dem främst i informativa syften, således har jag ingen anledning att rikta någon särskild kritik mot dem. Däremot används *The Geographical Journal* och min b-*uppsats* som argument för vidare efterforskning.

Hemsidan *postcolonialstudies.emory.edu* är en produkt av akademiker med postkolonial inriktning vid universitetet Emory i Atlanta. De har sammanställt information om tongivande teoretiker och litterära författare inom postkoloniala studier. Deras sida syftar till att sprida postkoloniala studiers centrala ståndpunkter.¹⁷ Tillförlitligheten till denna källa, enligt hemsidans förklaring om dess upphovsman och innehåll, beaktas vara stor.

¹⁷ Bahri, D. (senast förändrad: 2012) ”About”.

Metod

Med hjälp av det material som jag redogjort för i avsnittet ovan kommer Spivak och Nussbaum, i enlighet med den progressivitet som förklaras nedan, att samtala om utveckling. Det jag kallar för ”samtal” betyder att författarnas respektive ståndpunkter presenteras och analyseras med syftet att vara kompletterande. Dialogen cirkulerar kring, min tolkning av, hur dessa författare förhåller sig till utveckling. Med det i fokus har jag valt att strukturera samtalet efter tre underrubriker: 1. Svårigheten med att fastställa det rätta 2. Humanioras betydelse 3. Universalitet i undertext. Dessa rubriker fungerar som hypoteser som prövas gällande de slutsatser som följer av dialogen. Med andra ord prövar jag samtalet utefter de antaganden jag har i förväg.

Efter detta metodavsnitt följer en presentation av de slutsatser som övertygat mig om att en överbryggande ansats har saknats mellan utvecklingsteori i förhållande till postkolonial kritik. Dessa slutsatser öppnar upp för den frågeställning som mötet mellan Spivak och Nussbaum ämnar besvara.

Progressivitet som analytiskt tillvägagångssätt

Med förhoppningen att skapa en konstruktiv dialog mellan Spivaks och Nussbaums teorier kommer jag använda en särskild analysform. Sally Haslanger, feminist, filosof och lingvist, har i sin forskning utarbetat en form av begreppsanalys som hon kallar ”ameliorative” – förbättrande eller progressiv. Hon har främst ägnat sin forskning åt frågor som kretsar kring begreppen ras och genus.¹⁸

Enligt Haslanger synliggörs makt på olika sätt i användningen av begrepp, eftersom olika innebörder dominerar i olika sociala praktiker. Det vill säga samma begrepp har ofta olika

¹⁸ Haslanger, S. (2012) ”What are we talking about” och ”How good are our intentions” i *Resisting Reality: social construction and social critique*, Oxford University Press, USA, s. 366-367, s. 385-386; MIT Shass Communications, ”Sally Haslanger”, *Weebly*, senast besökt: 2013 maj 30.

innebörder i olika sammanhang; det kan vara en explicit innebörd i ett officiellt sammanhang eller en mera implicit i ett inofficiellt, och vice versa. Det gör till exempel att begreppsanalyser kan se olika ut beroende på vilken social praktik som studeras.¹⁹ Haslanger menar att detta gör att filosofer ofta missförstår varandra, eller aktivt väljer att missförstå varandra, då de använder samma begrepp eller koncept men på olika sätt. Samtidigt påpekar hon att ett sådant konstaterande inte verkar progressivt. Alltså nöjer hon sig inte med att det existerar flera innebörder beroende på vad som dominerar var.

Should we simply allow that different inquirers are interested in different questions, and nothing can be said to resolve the question what [it] *really* is or what we mean [...] ?²⁰

Med det sagt menar hon inte att det endast existerar *en* rätt innebörd utan att diskussion och reflektion kring *vad* som verkar progressivt är det rätta. Hon är snarare intresserad av huruvida en innebörd har kapacitet att verka samhällsförbättrande eller ej. Analysmodellen syftar alltså till att studera hur ett begrepps innebörd har potential att verka progressivt.

Haslangers metod fungerar alltså som ett verktyg för mig i samtalet mellan Nussbaum och Spivak med syftet att diskutera en progressiv innebörd av begreppet utveckling. Båda önskar att konceptet utveckling verkar förbättrande, men har, till synes, olika definitioner av vad det är. Med hjälp av denna analysmetod försöker jag förena Nussbaum och Spivak i ett samtal om vad den bästa innebörden av utveckling skulle kunna vara.

Denna progressiva ansats fungerar även som ett teoretiskt ramverk för studien, det vill säga att jag i samband med analysformen filtrerar materialet genom ett progressivt perspektiv. Således flyter denna metod ihop med teorin.

¹⁹ Haslanger, S. (2012) "What are we talking about", s. 385-387.

²⁰ Ibid. s. 377; "What good are our intentions?", s. 387.

Postkolonial kritik och utveckling - Vad saknas?

Följande avsnitt behandlar en introduktion för dikotomin som utvecklingsstudier och postkolonial kritik utgör. Först presenterar jag ett antal slutsatser från en tidigare uppsats, med liknande tema, som har bidragit till intresset för utredningen av denna studie. Därefter redogör jag för och analyserar tidigare forskning som har syftat till att sammanföra den nämnda dikotomin.

Tidigare slutsatser öppnar för fler frågor

I ”En Solidarisk Självbild: en postkolonial granskning av svensk biståndsstrategi”, en uppsats från b-nivån, granskade jag regeringens strategiplan för SIDA (Swedish International Development Agency).²¹ Utifrån perspektivet postkolonial kritik analyserades den retorik som förs genom strategiplanen.

Sammanfattningsvis framhåller den uppsatsen en kritisk syn på svensk biståndspolitik, åtminstone avseende dess riktlinjer. Kritiken grundar sig på att vissa postkoloniala tendenser framträder, i form av en självuppfattad överlägsenhet, i och med att all typ av biståndsarbete skall utföras enligt svenska prioriteringar, vilket i sin tur bidrar till en skev relation med avseende på makt.²²

Samtidigt konstateras att denna typ av retorik börjar dö ut till följd av påtryckningar från postkoloniala studier, detta synliggörs exempelvis på SIDA:s hemsida. Den dominanta retoriken har på hemsidan ersatts av inkluderande begrepp såsom; partnerskap och samarbete, istället för givare och mottagare.²³ Men den postkoloniala kritiken nöjer sig inte med en sådan förändring eftersom det enbart handlar om en retorisk fråga och ingen faktisk skillnad i

²¹ Ley, E. (2013) ”En Solidarisk Självbild: en postkolonial granskning av svensk biståndsstrategi”, *Lund University Publications*, Lund.

²² Ibid.

²³ Ibid.

praktiken. Biståndsrelationen är i sig själv ett uttryck för en dominant givande sida och en undergiven mottagande.²⁴

Sammantaget utgör den postkoloniala kritiken en pessimistisk bild av bistånds- och utvecklingsarbete i sin helhet. Men kritiken har en avsaknad av konstruktivitet, särskilt då förändringar sker men då dessa ändå avvisas som neokoloniala projekt. ”En solidarisk självbild” lämnar därför en del frågor obesvarade. Såsom; kan postkolonial kritik och utvecklingsstudier någonsin enas om vissa centrala punkter?

En ensidig dialog

Joanne Sharp, geograf med postkolonial inriktning, och John Briggs, utvecklingsgeograf, har tillsammans tagit initiativ till en konstruktiv dialog mellan dessa forskningsfält. Ett helt nummer av *The Geographical Journal*, från 2006, har syftet att skapa nya dialoger mellan dessa forskningsfält som tenderar att hellre tala förbi varandra. ”A dialogue between development studies and postcolonialism offers great potential for an alternative conceptualization of development” skriver dem och bygger på så sätt upp förväntningar om ett förbättrande samtal.²⁵

Men det faktum att numret består av sex artiklar, skrivna av sju författare, varav endast en har en uttalad postkolonial teoretisk position gör att ansatsen att skapa nya dialoger mellan dessa fält verkar närmast ogenomförbar.

Gemensamt för alla artiklar är att de berättar om utvecklingsarbete i praktiken och framhåller det positiva i att tillvarata lokal kunskap genom att tillämpa deltagande strategier. Ian Yeboah, geograf vid Miami University, skriver ”...development practice should [...] listen to subalterns in terms of how they imagine and solve their problems”²⁶. Detta menar han att de lyckats med i arbetet med vattenprivatisering i Ghana, då lokala lösningar bidragit till utvecklingen av tillgång till rent vatten. Yeboah framhåller här en optimistisk syn gällande postkoloniala studiers bidrag till utvecklingsarbetet.

Katharine Islay McKinnon, forskare i utvecklingsstudier, framhåller samma positiva syn på postkoloniala studiers bidrag, men beskriver även de hinder som uppstår på vägen på

²⁴ Ibid.

²⁵ Briggs, J. Sharp, J. (2006) sid. 7.

²⁶ Yeboah, I, ”Subaltern strategies and development practice: urban water privatization in Ghana” i Ibid. s. 50.

grund av svårigheter med språklig kommunikation.²⁷ Hon är även en av de författare som tydligast adresserar den nämnda dikotomin, nöten som ska knäckas, och ställer en helt avgörande fråga;

...if we see development as a potentially neo-colonial enterprise, is it ever possible to recover the sense of the development project as an altruistic endeavour with emancipatory potential?²⁸

Hon uttrycker här den problematik som postkoloniala studier så ofta får; hur kan utvecklingsarbete någonsin betraktas positivt om det gång på gång stämplas som neokoloniala projekt? McKinnons artikel avslutas ändå med förhoppningar om postkoloniala studiers förbättrande potential i det praktiska arbetet med utveckling, men hennes fråga förblir obesvarad.

Briggs och Sharps bidrag med detta nummer var snarare ett konstaterande av att utvecklingsarbete lyssnar på den postkoloniala kritiken än ett faktiskt bidrag till nya dialoger. Dialogen får därför anses vara icke-fullföljd på grund av att den postkoloniala kritikens bidrag inte framgick särskilt tydligt. Eftersom dessa teoriskolor ändå strävar efter samma syfte, det vill säga utveckling i någon mån, bör sannolikt en konstruktiv dialog inte vara svår att uppnå. För att kunna fullborda en sådan ansats behöver den fråga som McKinnon ställde få ett svar. Jag har förhoppningen om att ett sådant svar kommer framträda i avsnittet som följer nedan.

²⁷ McKinnon, K. "An orthodoxy of "the local": post-colonialism, participation and professionalism in northern Thailand", i Ibid. s. 22-34.

²⁸ Ibid, s. 22.

Ett progressivt samtal

Följande avsnitt utgör det tankeexperiment som denna uppsats har byggt upp inför; att Nussbaum och Spivak tillsammans genom Haslangers progressivitet kan komplettera varandra. Liksom jag gjort under uppsatsen i helhet skriver jag in mig själv i denna dialog och analyserar de ståndpunkter som behandlar den progressiva förståelsen för utveckling. Detta avsnitt representerar således både uppsatsens analys och slutsatser.

Samtalet inleds med ett klargörande över båda författares inställningar till den eurocentrism som många postkoloniala kritiker menar att mänskliga rättigheter representerar, därpå följer en presentation av Nussbaums universella förhållningssätt till utveckling som möts av Spivaks ståndpunkter. Därefter påvisas ett universellt förhållningssätt även hos Spivak, som tillslut leder mig till argumentet för universella världens betydelse för att teorin om utveckling skall kunna verka progressivt.

Eurocentrism som argument - uttraderat

I "Righting Wrongs" skriver Spivak att hennes intention inte är att beskylla mänskliga rättigheter för att representera någon slags eurocentrism. "...it's so-called European provenance is for me in the same category as the "enabling violation" of the production of the colonial subject."²⁹ Med andra ord vill hon klargöra att hon inte är enig med denna typ av resonemang.

Nussbaum har samma typ av invändningar mot denna form av kritik och har ägnat ett helt kapitel i sin bok *Creating Capabilities* till att bestrida argumentet om att mänskliga rättigheter symboliserar västerländska påtryckningar. Dels påpekar hon att flera av de som utvecklats kapacitetsteorin är från icke-västerländska länder, dels menar hon att även om mänskliga

²⁹ Spivak, G. C. (2004) s. 524.

rättigheters ursprung skulle vara av västerländsk börd finns det inget som säger att ett sådant faktum gör att de inte är applicerbara på andra kulturer.³⁰

Således existerar inte argumentet om mänskliga rättigheters påstådda eurocentrism i studien av detta samtal.

Svårigheten med att slå fast "det rätta"

I följande avsnitt kommer jag diskutera det faktum att Nussbaum övertygat fastslår "det rätta" och ge Spivaks kommentarer på svårigheterna hon ser i det. Detta avsnitt söker således en dialog avseende de eventuella problem Spivak ser med Nussbaums konstaterande av universella värden.

"Questions about a person's opportunities and options, what she is really in a position to do and to be, are *ubiquitous* in human life; they are probably part not just of every culture but of every individual life."³¹ (min kursivering)

Detta citat speglar tydligt den universella hållning som Nussbaum förespråkar. Hennes bidrag till utvecklingsteori grundar sig på den centrala frågan om vad ett värdigt liv innebär och utefter den frågeställningen har hon formulerat tio kategorier som syftar till att förstå hur utveckling bäst kan mätas. Dessa kategorier, eller kapaciteter som hon kallar dem, är utformade för att bedömas individuellt. Hon menar att utveckling bäst förstås i termer av hur pass tillgodosedda dessa kapaciteter är och att utvecklingsekonomi saknar vissa betydelsefulla dimensioner i sina mätningar av exempelvis BNP, köpkraft. Nämligen, att dessa mätningar inte säger något om under vilka förhållanden människor lever.

Likt Spivaks teori om den subalternen talar Nussbaum om den adapterade; någon som är nöjd med sin tillvaro men på orättvisa skäl, därför menar Nussbaum att en objektiv syn på utveckling måste företrädas.³² Hennes teori syftar således till att täcka alla dimensioner. "[The theory] brings moral philosophy into development economics, and this is already progress" skriver hon och påvisar därmed sin egen bild av att hennes teori är förbättrande.³³

³⁰ Nussbaum M. C. (2011) s. 102-103.

³¹ Ibid. s. 123.

³² Ibid. s. 54-55.

³³ Ibid. s. 77.

Teorin utgörs av en lista på tio kapaciteter, som är noggrant utarbetad, och omfattar alla aspekter som hon menar är väsentliga för att kunna åtnjuta ett värdigt liv. Listan inbegriper såväl materiella behov som sinnliga; adekvat boende och föda, möjligheten till fritt tänkande och yttrande, är några exempel (se lista). Teorin som dessa tio utgör kallar hon för ”The Capability Approach”.³⁴ Jag väljer att citera den eftersom jag inte vill riskera att väsentliga poänger faller bort vid en översättning:

1. *Life*. Being able to live to the end of a human life of normal length; not dying prematurely, or before one's life is so reduced as to be not worth living.
2. *Bodily Health*. Being able to have good health, including reproductive health; to be adequately nourished; to have adequate shelter.
3. *Bodily Integrity*. Being able to move freely from place to place; to be secure against violent assault, including sexual assault and domestic violence; having opportunities for sexual satisfaction and for choice in matters of reproduction.
4. *Senses, Imagination, and Thought*. Being able to use the senses, to imagine, think, and reason—and to do these things in a "truly human" way, a way informed and cultivated by an adequate education, including, but by no means limited to, literacy and basic mathematical and scientific training. Being able to use imagination and thought in connection with experiencing and producing works and events of one's own choice, religious, literary, musical, and so forth. Being able to use one's mind in ways protected by guarantees of freedom of expression with respect to both political and artistic speech, and freedom of religious exercise. Being able to have pleasurable experiences and to avoid non-beneficial pain.
5. *Emotions*. Being able to have attachments to things and people outside ourselves; to love those who love and care for us, to grieve at their absence; in general, to love, to grieve, to experience longing, gratitude, and justified anger. Not having one's emotional development blighted by fear and anxiety. (Supporting this capability means supporting forms of human association that can be shown to be crucial in their development.)
6. *Practical Reason*. Being able to form a conception of the good and to engage in critical reflection about the planning of one's life. (This entails protection for the liberty of conscience and religious observance.)
7. *Affiliation*. a) Being able to live with and toward others, to recognize and show concern for other humans, to engage in various forms of social interaction; to be able to imagine the situation of another. (Protecting this capability means protecting institutions that constitute and nourish such forms of affiliation, and also protecting the freedom of assembly and political speech.) b) Having the social bases of self-respect and non-humiliation; being able to be treated as a dignified being whose worth is equal to that of others. This entails provisions of non-discrimination on the basis of race, sex, sexual orientation, ethnicity, caste, religion, national origin and species.
8. *Other Species*. Being able to live with concern for and in relation to animals, plants, and the world of nature.
9. *Play*. Being able to laugh, to play, to enjoy recreational activities.

³⁴ Ibid. s. 17.

10. *Control over one's Environment.* a) *Political.* Being able to participate effectively in political choices that govern one's life; having the right of political participation, protections of free speech and association. b) *Material.* Being able to hold property (both land and movable goods), and having property rights on an equal basis with others; having the right to seek employment on an equal basis with others; having the freedom from unwarranted search and seizure. In work, being able to work as a human, exercising practical reason and entering into meaningful relationships of mutual recognition with other workers.³⁵

Likheten som denna uppprädnad av kapaciteter har med den allmänna förklaringen av mänskliga rättigheter (UDHR) är att dessa gör anspråk på samma grund, att alla människor på basis av sin mänsklighet (även om hon går längre än så och inkluderar icke-mänskliga djur) är berättigade vissa grundläggande värden. Hon påpekar dock att UDHR använder mänsklighet synonymt med förnuft, medan hon grundar anspråket på ”human birth and minimal agency” och är således än mer inkluderande.³⁶

Formuleringen som Nussbaum använder; att människor *skall vara kapabla* att känna, göra och tycka olika saker, har stor betydelse och utgör den största skillnaden i jämförelse med rättigheter. Det är en uppmanande formulering som kräver en aktiv handling, det vill säga att staten uppmanas ta ansvar att tillgodose människor med dessa kapaciteter. Nussbaum menar därför att rättigheter hellre skall förstås i termer av kapaciteter som var och en, alla människor, oavsett kontext, behöver få tillgodosedda.³⁷

Övertygelsen som krävs vid denna form av stipulerande av vad som är ”det rätta”, menar Spivak ofta saknar reflektion och utvärdering. Det vill säga, att fastställandet av *vad som är rätt*, i detta fall Nussbaums lista, ofta görs för lättvindigt utan större begrundande. För att understryka hennes poäng; Spivak menar att allt för många poängterar vikten av mänskliga rättigheter utan att reflektera över vad de står för och på basis av vad. Hon menar också att mänskliga rättigheter används som alibi i orättvisa sammanhang och inte ifrågasätts på grund av dess icke-förhandlingsbara status.³⁸

Däremot kan Nussbaum inte beskyllas för en sådan lättvindighet i och med att hon går in i diskursen med en filosofisk ansats. Den bygger på en etisk position, baserad på John Rawls tanke ”basic social justice”, men som hon menar inte är fixerad utan ständigt förändras.³⁹ På samma sätt är hon tydlig med att listan är ett förslag och är öppen för att den kan utvecklas,

³⁵ Ibid. s. 33-34.

³⁶ Ibid. s. 62-63

³⁷ Ibid s. 20-22.

³⁸ Spivak, G. C. (2004) s. 527-528.

³⁹ Nussbaum, M. C. (2011) s. 123-125.

men med förbehållet att dessa kapaciteter skall fylla en funktion för åtnjutandet av ett värdigt liv.⁴⁰

Den uppmanande tonen som mänskliga rättigheter, egentligen, saknar är Nussbaums teori som sagt tydligare med. Men Spivak menar ändå att mänskliga rättigheter indikerar en aktiv handling vilket hon också reagerar på:

“Human Rights” is not only about having or claiming a right or a set of rights; it is also about righting wrongs, about being the dispenser of these rights. The idea of human rights, in other words, may carry within itself the agenda of a kind of social Darwinism — the fittest must shoulder the burden of righting the wrongs of the unfit — and the possibility of an alibi.⁴¹

Spivak visar här en stark kritik på den problematik som konstaterandet av universella värden utgör, nämligen att det riskerar att skapa en klassapartheid så länge det finns en ”utdelare” och en som blir ”utdelad”.⁴²

Nussbaums syfte med sin teori är förstås inte att skapa denna form av sociala Darwinism som Spivak talar om, en slags modern civilisationsmission. Men faktum är att Nussbaum inte är tydlig med hur en skall gå tillväga då staten *inte* är kapabel eller villig att tillgodose människor dessa kapaciteter. Hennes teori fastställer snarare vad utveckling är och erbjuder ett sätt att förstå hur en bäst kan mäta utveckling. Spivaks invändningar mot denna form av fastställande måste således förstås som en anmärkning på att teorin inte är fulländad. Om vi säger att något ska eller borde vara på ett visst sätt, indikerar det att något är fel om det inte är så. Hur går vi då tillväga för att något ska bli rätt utan att skapa ojämna strukturer?

Spivaks fokus på kritik har därför kommit att skiftas till reflektioner över vilken metod som tjänar utvecklingssyftet bäst. Hon har således börjat fundera i banor över hur hennes teori om utveckling skulle kunna se ut och hänvisar till humanvetenskapen som enda hopp.⁴³

I am making the practical suggestion for certain kinds of humanities teachers, here and there, diasporics wishing to undo the delinking with the global South represented by impatient benevolence, second-generation colonial subjects dissatisfied by the divided postcolonial polity.⁴⁴

Svårigheten med att slå fast ”det rätta” handlar alltså om att teorin, om det samma, måste

⁴⁰ Ibid. s. 36.

⁴¹ Spivak, G. C. (2004) s. 524

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid s. 557; Spivak, G. C. (2012) s.9-10.

⁴⁴ Spivak, G. C. (2004) s. 550.

kunna utvecklas och betraktas som föränderlig. Denna kritik är Nussbaum medveten om och uttalar tydligt att hennes lista är öppen för utveckling förbehållet vissa kriterier. Däremot verkar fastställandet av det rätta vara problematiskt att göra om inget uttalat tillvägagångssätt artikuleras. Här brister Nussbaum i tydlighet. Spivak å andra sidan går ifrån den kritik som postkoloniala studier framhåller och prövar en teori om ett lämpligt tillvägagångssätt.

Under följande rubrik utvecklar jag resonemanget om Spivaks tro till humanvetenskapen till vilket även Nussbaum sluter sig.

Humanvetenskapens roll

Kapacitet nummer fyra i Nussbaums utvecklingsteori; ”Senses, Imagination, and Thought”, syftar till att få den mentala kapaciteten utvecklad och stimulerad. Hon menar att människor, utefter egen förmåga, behöver träning i och uppmuntran till kritiskt tänkande, samt en miljö som tillåter olik tänkande för att kunna åtnjuta ett värdigt liv.⁴⁵ Spivak premierar även denna kapacitet i sin syn på utveckling och uppmanar till utbildning som stimulerar föreställningsförmågan och uppmuntrar till reflektion.⁴⁶

Först och främst menar Spivak att utbildaren måste kunna, eller lära sig, ett av de subaltern språken.⁴⁷ Det kommunicerande språkets hållbarhet är en förutsättning för att en dialog på lika premisser skall kunna existera. Så länge de koloniala språken fortsätter att vara utbildningens och de officiella rummens främsta kommunikationsmedel kommer utanförskap alltid vara en konsekvens.⁴⁸ Spivak menar också att utbildningen, i sig själv, ofta bidrar med en klasskillnad, då jordbrukssamhällets unga allt för sällan får en undervisning som syftar till att förmedla förståelse, vilket hon menar är en kvarleva från kolonialtiden. Utan-till-kunskaper premieras vilket gör att dessa unga inte får tillräcklig tillgång till de instrumentella verktyg som gör att de kan påverka sin situation.⁴⁹

I'm speaking of the scandal that, in the global South, in the schools for middleclass children and above, the felicitous primary use of a page of language is to understand it; in the schools for the poor, it is to spell and memorize. This is an absolute and accepted divide, the consolidation of continuing class apartheid I referred to earlier. As a result of this, "education" is seen upon

⁴⁵ Nussbaum, M. C. (2011) s. 33.

⁴⁶ Spivak, G. C. (2012) s. 329-331.

⁴⁷ Spivak, G. C. (2004) s. 500.

⁴⁸ Ibid. s. 550-551.

⁴⁹ Spivak, G. C. (2012) s. 330.

subaltern terrain as another absurdity bequeathed by powerful people and, incidentally, of no use at all to girl-children.⁵⁰

Följaktligen förstås skillnaden mellan de sociala klassernas tillgång till kunskap vara enorm och det är genom påvisandet av detta som Spivak uppmanar till ett förbättrande tillvägagångssätt. Utbildarens roll är att lära sig att lära underifrån, genom litteraturen och kulturen. På så sätt blir diversifieringen av kulturer en del av det moderna såväl som att den subalternerna betraktas och behandlas som ett subjekt istället för ett objekt i förhållande till utveckling.⁵¹

”Being able to use imagination and thought in connection with experiencing and producing works...” skriver Nussbaum.⁵² Skolan och humanvetenskapen alltså, är nyckeln till nyttjandet av denna kapacitet enligt Spivak. Likt Nussbaums fastslående av sina tio kapaciteter som fundamentala för mänskligt meningskapande betonar Spivak vikten av humanioras roll.

Jag väljer att avsluta detta avsnitt med ett citat av Spivak som motiverar varför hon skrivit boken *An aesthetic education in the era of globalization*. Citatet speglar hennes skiftning av fokus vilket också gör att jag sluter mig till att hon, trots allt, har ett universellt förhållningssätt till utveckling.

[...] we need exceedingly well trained minds, minds that are trained in the interests of humanities which are not always identical with some of these issues associated with the digital; like speed, like distant learning, so therefore I felt that, strangely enough, in order to be ready to use those resources for the world as we find it now, we should also focus on *training the imagination in a way that could help the world also ready for ethical intervention* [...] the postcolonial for example or the cultural studies, critique of eurocentrism [...] I felt that in what we are know, called globalization, those ways of thinking – they are very important, they should be used, surely we don’t reject them – but they are not exactly what we need anymore because there is a certain simultaneity or contemporaneity to today’s world, which asks for something else rather than the tradition/modernity opposition...⁵³ (min kursivering)

⁵⁰ Spivak, G. C. (2004) s.561.

⁵¹ Ibid. s. 551.

⁵² Nussbaum, M. C. (2011) s. 33.

⁵³ Harvard University Press, ”Gayatri Spivak on An aesthetic education in the era of globalization”, *harvardupress*, uppladdad 20 januari 2012. Min transkribering.

Universalism i undertext

Det här avsnittet sammanfattar slutsatsen av denna dialog och avrundar argumentet att utveckling kräver universalitet i någon mån.

Den kritik som Spivak så länge riktat gentemot teorier om vad utveckling innebär, verkar alltså ha ersatts av ett hopp till humanioras inverkan för förbättring. Likt Nussbaums övertygelse om vad utveckling är, hamrar alltså Spivak också fast sin teori, om än långt senare i sin teoriutveckling. Deras respektive vägar, för att komma underfund med vad utveckling borde betyda, skiljer sig däremot. Medan Nussbaum utgår ifrån filosofin kring vad ett värdigt liv borde vara, utgår Spivak snarare från den kritik hon riktat och formulerar därefter ett, enligt henne, konstruktivt alternativ. Till skillnad från Spivak är Nussbaum inte lika tydlig med hur hennes teori om utveckling rent faktiskt uppnås. Det kan tänkas vara på grund av en sådan avsaknad, som exempelvis hos Nussbaum, som Spivaks implicita universella ställningstagande formas; då hon uppmanar till ”det rätta” tillvägagångssättet.

Spivak må verka motsägelsefull i det att hon å ena sidan kritiserat den implicita uppmaningen och ansvarsutkrävandet som mänskliga rättigheter utgör (vilket gör att hon enligt sin initiala position kritiserar Nussbaums explicit uppmanande ton än mer) och å andra sidan uppmanar hon själv till ett särskilt tillvägagångssätt. Men Spivaks kritik kan snarare tolkas som en efterfrågan på ett tillvägagångssätt – ett tillvägagångssätt som inte reproducerar en skev maktbalans mellan Nord och Syd. Slutsatsen blir alltså att så länge metoden för att kunna tillgodose alla människor med allmängiltiga kapaciteter inte formuleras kan inte heller en allmängiltighet formuleras.

Spivaks kommentar till hennes fokusskiftning – från kritik till en form av utvecklingsteori – förklarar hon med att den postkoloniala kritiken inte tjänar den moderna värld vi lever i idag på ett bra sätt, utan att vi måste finna ett tillvägagångssätt som gör alla människor till agenter över sina egna liv.⁵⁴ Min tolkning är att Spivak här även besvarar McKinnons fråga om hur utveckling någonsin kan förespråkas om det gång på gång stämplas som neo- eller postkoloniala projekt – genom en tålmodig utbildning som syftar till att lära gemensamt, blir således Spivaks svar, och hon hänvisar till humanvetenskapen som det bästa alternativet.⁵⁵

Nussbaums stipulering av utveckling, i form av ”The Capability Approach”, gör anspråk på att vara universell. Det faktum att tala om vad utveckling är indikerar ett universellt

⁵⁴ Spivak, G. C. (2012) s. 327.

⁵⁵ Ibid. s. 316; Spivak, G. C. (2004) s. 550-552.

förhållningssätt. Spivaks långsamma väg till att faktiskt uttala ett eget förslag visar på svårigheterna med att tala i termer av utveckling från postkoloniala kritikers håll. Men faktum är att hennes teori om humanvetenskapen som bästa tillvägagångssätt utgör en universell hållning, med andra ord formulerar Spivak sin universella hållning genom att formulera ett tillvägagångssätt.

Följaktligen finnes en progressiv innebörd av utveckling i diskussionen mellan Nussbaum och Spivak. Svaret innebär att en stipulering är svår att göra på grund av att ett progressivt tillvägagångssätt i så fall måste uttryckas. Men då en lyckas med att formulera en sådan metod förespråkar en också universella värden. På så sätt verkar universalitet ändå förena dessa författare i synen på utveckling, om än ibland motvilligt.

Diskussion

Här ämnar jag diskutera vad som drivit mig till att genomföra denna studie. Jag kommer även diskutera den tes jag drivit; att utveckling kräver universella värden, utifrån Haslangers metod men även i relation till den teoriutveckling som Spivak genomgått. Jag diskuterar även de val jag gjort med avseende på metod och författare.

Diskussion och avslutande reflektioner

Den här uppsatsen utgör en skildring av min erfarenhet i fördjupningen av dikotomin mellan utvecklingsarbete och postkoloniala studier. På grund av den frustration som jag upplevt vid försöket att förena dessa teoriskolor beslutade jag mig för att konfrontera ambivalensen som den här dikotomin har framkallat. Ambivalensen har gällt universella världens giltighet. Mitt möte med den postkoloniala kritiken har gjort att själva övertygelsen om en sådan giltighet har upplevts som obekvämt. Samtidigt har det funnits något otillfredsställande med denna kritik som aldrig kunde verka konstruktiv.

Genom att förena två av de mest tongivande teoretikerna från dessa olika fält har jag försökt att utreda denna tvetydighet. Men för att komma ifrån frustrationen som upplevts tidigare behövdes en mera progressiv ansats. Haslangers metod har gjort att samtalet mellan dessa teoretiker har kunnat mynna ut i något som förenar eller överbrygger deras teorier. Den universella förståelsen för utveckling har således kunnat fastställas, om än med särskilda krav, att ett progressivt tillvägagångssätt måste kunna formuleras i dess samband.

Denna studie visar alltså på svårigheten med att fastställa universella värden samtidigt som den visar att teoretiserandet kring utveckling inte fungerar utan några universella antaganden. Spivak och Nussbaum verkar heller inte så olika som de till en början föreföll att vara. Även om Sally Haslangers metod verkade för en mera progressiv förståelse, är dessa författares ståndpunkter gällande etik mera lika än vad deras respektive teoriskolor låter påskina. Postkolonial kritik behöver helt enkelt inte vara så krass och kritisk som utvecklingsstudier hävdar, samtidigt som utvecklingsteori inte heller kan klandras för att rätta orätter för

rättandets skull. ”Det rätta” verkar nämligen vara välbegrundat och inte heller helt fastställt.

Vår bakgrund och historia formar oss i hur vi tänker och förhåller oss till vad som är sanningar för oss själva, men för att någonsin kunna se bortom våra egna intressen måste vi kunna anta allmängiltiga förhållningssätt. På samma sätt som filosofi inte är förenligt med oföränderligt fastslående av sanningar kan heller inte helt föränderliga förhållningssätt företrädas. Om utveckling skall förstås i termer av att människor skall få det bättre kan inte en relativitet få vara vägledande. Perspektivet på utveckling bör vara individuellt anpassad men inte förhandlingsbart eller beroende av något. Samtidigt är det den icke-förhandlingsbara naturen som inbjuder till att universella värden kan riskera att missbrukas – det Spivak kallar för alibi. Därför ska allmängiltighet fastställas med försiktighet. Därför är kanske Spivaks och Nussbaums gemensamma poäng om humanvetenskapens roll och det kritiska tänkandet det mest värdefulla som framkommer ur denna studie. Att ha verktygen som möjliggör ett ifrågasättande.

Referenser

Bahri, D. (senast förändrad: 2012) "About" och "Spivak, Gayatri Chakravorty", *Postcolonial Studies @ Emory*, senast besökt: 2013 maj 30. Hämtad från: <http://postcolonialstudies.emory.edu/gayatri-chakravorty-spivak/>

Harvard University Press, "Gayatri Spivak on An aesthetic education in the era of globalization", *harvardupress*, uppladdad 20 januari 2012. Min transkribering. Hämtad från: <http://www.youtube.com/watch?v=YBzCwzvudv0>

Haslanger, S. (2012) "What are we talking about" och "What good are our intentions" i *Resisting Reality: social construction and social critique*, Oxford University Press, USA.

Hayden P (2001) "Martha C. Nussbaum" i *Philosophy of human rights*, Paragon House Publishers, St. Paul.

Ley, E. (2013) "En Solidarisk Självbild: en postkolonial granskning av svensk biståndsstrategi", *Lund University Publications*, Lund.

MIT Shass Communications, "Sally Haslanger", *Weebly*, senast besökt: 2013 maj 30. Hämtad från: <http://sallyhaslanger.weebly.com/>

Nussbaum, M. C. (2011) *Creating Capabilities: the human development approach*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.

Persram, N (2007) *Postcolonialism and Political Theory*, Lexington Books, Maryland.

Sharp, J. och Briggs, J. (2006) "Postcolonialism and development: new dialogues?", *The Geographical Journal*, vol. 172, No. 1, mars, Royal Geographical Society, London, s. 6.

Spivak, G. C. (2012) *An Aesthetic education in the era of globalization*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England

Spivak, G. C. (2004) "Righting Wrongs", *The South Atlantic Quarterly*, 103, 2e mars.

